

myötätunto, kun koulupoika heittää kivel-
lä luokan lasiin kiusaajistaan päästäkseen.

Teos ei ole historiankirja, vaan varsin
tyypillinen murrekirja. Opikseen sitä silti
lukee. Entisajan tilat ja tilanteet ovat elävi-
nä asetelmina ja kohtauksina edessämme:
haikupirtti ja talon tupa, kauppapuoti ja
huopatehdas, kirkon vihkiäisvalmistelut ja
haltioiden näyttäytymiset; metsäteollisuus-
temme alun toimintatavat, karjakon vuoden
työt ja palkka tahi poliisin tehtävät; kahden
viikon pituiset nuotanutmatkat pyhäin-
päivän aikaan ja tervanpoltto ja -myynti
»tienoamamuotona». Kypsyys ja huumori
pilkahtavat monen vanhan ihmisen elämän-
asenteessa. Näin sanoo Julia Aaltonen men-
neen ajan töiden raskaudesta: »ei se naura-
tak kun niitä kaikkia muistelee. Mutta ehän
sillä väliä, ehän tässä keske o' aika loppu-
nu, vaikka, vaikk on kaikki nähtytki ja
kokenu.» Kirjan loppua kohti jutuissa lähes-
tytään nykyaikaa. Vanhat ihmiset tunnetusti
nyreilevät nykyajan turhuuksista niin kuin
esimerkiksi rallikilpailuista. Ja sitten sattuu
juuri Jämsässä elokuussa 1995 täsmälleen
se, mitä Paavo Virtanen kirjan viimeisellä
sivulla sanoo ajojen vaarallisuudesta.

Murrenäytteitä lukee nautinnokseen.
Niiden sisältö pitää lukijan kiinnostuneena,
ne ovat riittävän ehjiä kokonaisuuksia, eikä
murre ole toispaikkakuntalaisellekaan liian
vaikeaa. Sananselityksiä saattaisi tarvita

siellä täällä. Ehkä niitä voisi olla hakemis-
tossa; tekstit nimittäin ovat arvossaan ilman
selittelyjä.

Myös murteen merkintä on tehty luki-
jalle helpoksi. On selvitty kolmella erikois-
merkillä: liudennuksen, lujan alukkeen ja
sidonnan. Kiusallista kuitenkin on, että liu-
dennuksen merkki on täysin pystysuora ja
sen verran irti isäntäkirjaimestaan, että se
sanan keskellä tuntuu pysäyttävän lukemi-
sen kokonaan. Lujan alukkeen merkki puo-
lestaan on pölyhiukkasmaisen hento.

Miksi kotiseudun murrekirjat ovat tar-
peen? Saarijärvelle kotiutunut Luhangan
mies tuli vastanneeksi siihen viime kesänä
kertomalla, että kun hänelle tulee mieleen
jokin kotimurteen vanha sana, niin »se pi-
tää ihan eäneen sanova, se maistuu nii hy-
välle». Tällaisilla kirjoilla on sama teh-
tävä kuin perhealbumilla. Eihän niissäkään
ole kaikista aikansa asukkaista kuvia, ei li-
kikään kaikista tilanteista. Ja silti se, mikä
niihin on talletettu, herättää ketjun muita
muistoja. Kun eri kuntien kylätkin nykyään
tekevät kilvan kyläkirjojaan, sen täytyy olla
osoitus yhteisten asioiden arvostamisesta
— murteen tai muistojen, samantekevää.

RAIJA LEHTINEN

*Valtiotieteellinen tiedekunta,
PL 54 (Unioninkatu 37),
00014 Helsingin yliopisto*

KOHTELIAISUUS JA NAISELLISUUS

Janet Holmes *Women, men and politeness*. Real Language series. Longman, London & New
York 1995. 254 s. ISBN 0-582-06361-2.

Usseelantilainen kielentutkija Janet
Holmes on kirjassaan tarttunut aihee-
seen, joka on askarruttanut sukupuolen ja
kielenkäytön tutkijoita pitkään: ovatko nai-
set kohteliaampia kuin miehet? Holmes ei

pidä lukijaa jännityksessä pitkään: hän il-
moittaa jo ensi sivuilla, että vastaus kysy-
mykseen on myönteinen — naiset ovat ylei-
sesti ottaen kielellisesti kohteliaampia kuin
miehet. Hän kannustaa lukijaa jatkamaan

kuitenkin lukemista luvaten, että vastaus kysymykseen on yleistyksestä huolimatta mutkikas.

Kirjan peruslähtökohtana on Penelope Brownin ja Stephen Levinsonin kohteliaisuusteoria, johon Holmes on yhdistänyt Geoffrey Leechin pragmatiikan periaatteita. Holmes käsittelee näiden teorioiden valossa monenlaisia kielenkäyttöön ja vuorovaikutukseen liittyviä seikkoja: puheenvuoron jakautumista, kysymyksiä, keskeytyksiä, minimipalautteita, varauksia ja vahvennuksia, jälkikysymyksiä (*tag questions*), pragmaattisia partikkeleja, nousevaa intonaatiota lausumien lopuissa, kohteliaisuuksia ja anteeksipyyntöjä. Tutkimuskohteena on englanninkieliset ilmaukset, ja aineistona on lähinnä uusseelantilaisista puhetta. Esitetyt esimerkit ovat osittain nauhoitettuja mutta pääasiallisesti muistiinkirjoitetusta muokattuja.

Teoksen toinen peruslähtökohta on, että kielessä on selvästi erotettavissa kaksi funktiota: referentiaalinen ja affektis-sosiaalinen. Tämä toimii pohjana Holmesin taajimpaan esiintyvälle väitteelle, jonka mukaan miehet näyttävät orientoituvan kielen referentiaaliseen puoleen, naiset taas affektis-sosiaaliseen puoleen. Holmes osoittaa kyvykkäästi pystyvänsä kaikissa tapauksissa erottamaan sen, millaista funktiota kukin kielellinen ilmaus edustaa. Hänen mielestään ei myöskään ole ongelmallista erottaa ns. negatiivista ja positiivista kohteliaisuusstrategiaa toisistaan: jokainen ilmaus putoaa kätevästi omaan koteloonsa.

Holmesin tutkimat kielenkäytön ja vuorovaikutuksen piirteet ovat varsin tuttuja kielitieteellisen naistutkimuksen harrastajalle. Uusimmalta idealta tuntui anteeksipyyntöjen analyysi, ja niitä käsittelevästä jaksosta voi varmaankin löytää virikkeitä myös tulevalle tutkimukselle. Myös analyysien tulokset olivat yleensä yllätyksellisiä: esimerkiksi keskeytyksiä käsittelevässä jak-

sossa Holmes kertoo miesten keskeyttävän naisia enemmän kuin naisten miehiä. Väitteensä tueksi hän esittää viitteet 15 tutkimukseen, joissa tendenssi on todennettu. Koska itsekkin olen kiinnostunut keskeytyksistä, katsoin tätä jaksoa hieman tarkemmin. Kolme Holmesin mainitsemista tutkimuksista oli julkaisematonta, yhdessä naisten oli huomattu keskeyttävän enemmän, ja yhdessä erot selitettiin asiantuntijuudesta eikä sukupuolesta johtuviksi. Väite oli siis todistettavasti todennettu vain 10 tutkimuksessa. Tutkimusten määrä tuntuu silti suurelta, ellei sitä vertaa Deborah Jamesin ja Sandra Clarken kriittiseen katsaukseen keskeytystutkimuksista. He listasivat 33 tutkimusta, joissa 11:ssä miehet todella keskeyttivät naisia enemmän kuin naiset miehiä; 22 tutkimuksessa eroja ei havaittu tai naiset keskeyttivät enemmän. Vaikka Holmes huomauttaa alaviitteessä Jamesin ja Clarken tulleen erilaiseen tulokseen kuin hän itse, se ei tuota hänelle sen suurempia intellektuaalisia ongelmia. Läpi kirjan hän paheksuu miesten keskeyttämistäipumuksia.

Liiankin tutulta tuntui myös miesten ja naisten jakaminen kahteen toisistaan erotuvaan homogeeniseen ryhmään. Ryhmien sisäinen variaatio ja sukupuolen käsitteen monimuotoisuus, jotka ovat nykyisen feministisen tutkimuksen keskeisimpiä kysymyksiä, eivät tunnu huolettavan Holmesia. Holmes puhuu myös siitä, miten paljon konteksti vaikuttaa tulkintoihin. Kontekstin ongelma tuntuu Holmesin mielestä ratkeavan sillä, että hän tutkii miesten ja naisten kielenkäyttöä oikein monenlaisista tilanteista. Sitten voikin jo yleistää, eikä pelkästään Uuden-Seelannin kielenkäyttöön vaan universaalisti. Hän nojautuu päätelmissään usein Deborah Tanneniin, joka on yksi ns. kahden kulttuurin hypoteesin kannattajista. Tannenin mukaanhan miesten ja naisten kommunikointi on toivotonta: he eivät kos-

kaan voi ymmärtää toisiaan.

Näin toivottomaksi Holmes ei kuitenkaan näe tilannetta. Kirjan loppuun sijoittuu jakso, jossa Holmes haluaa osoittaa sen, miten hänen analyysiaan voisi käytännössä hyödyntää. Se, miten tutkimuksia teoksessa tulkitaan, onkin aika epätoivoista luetavaa sekä naisen että miehen kannalta, ja siksi on miellyttävää, että Holmes pohtii myös muutoksen mahdollisuutta. Kirjan emansipatorinen jakso on kuitenkin selvästi osoitettu naiselle: yksi alaotsikoista on nimittäin »Changing the men». Siinä kerrotaan naisen keskustelutaitojen avaimet — esimerkiksi aktiivinen kuunteleminen, toisten puhujien rohkaiseminen ja tukeminen, samaa mieltä oleminen, erimielisyyksien muotoileminen mahdollisimman pehmeäksi ja toista loukkaamattomaksi, kohteliai-

suuksien ja kiitosten alituinen lausuminen, pragmaattisten partikkelien käyttö niin että toiset voivat tuntea itsensä osallisiksi — ja toivotaan miestenkin opettelevan paremmiksi keskustelijoiksi.

Luin kiltisti Holmesin teoksen läpi, mutta myönnettävä se on: en minä havainnut Holmesin vastausta kovin mutkikkaaksi. Paljon sanoja kyllä käytettiin, mutta sanoma oli varsin yksinkertainen. Naiset ovat luonnostaan kohteliaita, ja meillä kaikilla olisi niin paljon parempi olla, jos miehetkin opettelisivat sellaisiksi. ■

LIISA TAINIO

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *Liisa.Tainio@helsinki.fi*

KIELENTUTKIJA PUHTAUDEN JA LIKAISUUDEN APOSTOLINA

Deborah Cameron *Verbal Hygiene*. Routledge, London & New York 1995. XVI + 264 s. ISBN 0-415-10355-X.

Antropologi Mary Douglas tutkii kuulussa teoksessaan *Purity and danger* (Routledge 1966) uskonnon analyysin kautta kulttuurin jäsentyneisyyttä. Douglasin mukaan likaisuuden ja puhtauden käsitteiden ympärille rakentuneet symboliset ja sosiaaliset järjestykset ovat keskeisiä kaikissa kulttuureissa. Lika edustaa epäjärjestyttä ja muodottomuutta, jota esiintyy järjestyksen laitamilla. Epäjärjestykseen voidaan suhtautua eri tavoin: se voidaan esimerkiksi leimata vaaralliseksi, ja voidaan kehittää sääntöjä, joiden avulla sen kohtaamista voidaan välttää tai siitä aiheutuneita vaaroja mitätöntää. Silti kulttuurin — jär-

jestyneen kulttuurin — luonteeseen kuuluu välttämättä epäjärjestyksen olemassaoloon liittyvä vaaran tunne.

Puhuessaan kulttuurin järjestyneisyydestä yhteisön jäsenen kannalta Douglas vertaa sitä usein kielenpuhujan tuntemukseen omasta äidinkielestään: kielenpuhujat ei ole tietoinen kaikista niistä jäsenyyksistä, jotka ohjaavat hänen kielenkäyttöään, mutta tuntee silti järjestyneisyyden osaksi kielen luonnetta. Douglasin ajatukset nousevat mieleen lukiessa brittiläisen sosiolingvistin Deborah Cameronin teosta *Verbal Hygiene*. Se käsittelee erityisesti englantilaisen ja angloamerikkalaisen kulttuurin